

ביאורים

המהר"ל מציג את תפיסתו המעמיקה ביחס לטעמי המצוות. המהר"ל מבאר שכל מצוות ה' הן גזרות מלך. מלך אשר מכיר את עמו ומדינתו היטב, יודע אילו גזרות צריך לגזור על המדינה אשר רק על ידם היא תתפתח ותתחזק. על אחת כמה וכמה שמלך העולם, הקב"ה, אשר יצר את העולם, יודע אלו פעולות נדרשות כדי שהעולם והאדם יוציאו מהכוח אל הפועל את כל כוחותיהם. המצוות, עם כל פרטיהם, הם הדרך הסלולה והיחידה כדי שהאדם מישראל יגלה את נשמתו. לפי הרמב"ם והרמב"ן האדם יכול לחיות את חייו גם ללא המצוות. המצוות באות כדי לשמור את העולם מהידרדרות מוסרית או כדי לפתח בו מידות טובות. המידות הן תוספת, הכרחית כמובן, על האישיות שקיימת בתוכו. המהר"ל סובר, לעומת זאת, שהמצוות הן הביטוי המדויק של האישיות שלו. אי אפשר לחיות ללא המצוות. מי שאינו מקיימן יוצא מגדר 'אדם'. משהו באנושיות שלו נפגע. המצוות אינן תוספת ובנוסף לחיים שלנו אלא דבר מהותי והכרחי. החיים אינם יכולים להתפתח ללא קיום מצוות. כל פיתוח ושכלול החיים יכול לבוא רק מתוך שמירה על המצוות לפרטיהן. וממילא כל פרט ופרט במצווה מכוון בדיוק כנגד האישיות שלנו.

ראשית, המהר"ל מבאר תפיסה זו ביחס לשבע מצוות בני נוח. כל דבר בעולם שלנו הוא בעל שבעה ממדים. ישנם שישה צדדים שהם ארבע רוחות השמים, למעלה ולמטה. וישנו הממד השביעי שהוא הנקודה הפנימית-רוחנית שנותנת משמעות לאותו דבר. כשאדם עובר על אחת ממצוות בני נוח הוא פוגם באחד מצדדי האישיות שלו. הוא לא נמצא במקום שבו הנפש שלו צריכה להיות. אמת הדבר שמצוות אלו באות לשמור על האיוון החברתי ועל חיי מוסר תקינים, אבל סיבת הצייון של מצוות אלו אינה נובעת מכך. היסוד שלהן הוא שאדם שרוצה לשמור על צלם של בן אנוש חייב לקיים אותן. אין זה טעם נוסף על אישיותו אלא עצם הגדרתו כאדם.

הרחבות

• מי נצטווה ב' מצוות בני נוח

נתן לאדם מיד' ז' מצוות. לכאורה דברי המהר"ל קשים שהרי לאדם הראשון ניתנו רק שש מצוות ורק לנח ניתנה המצווה השביעית - אבר מן החי. כך גם מופיע בהמשך: "שמיד נצטווה האדם בשבע מצוות בני נח" [פרק טז]. ואילו במקום אחר כתב: "שנתן לאדם שש מצוות ולנח שביעית" [גבורות ה' פרק יט ד"ה ומעתה]. המהר"ל עצמו מתרץ קושיה זו: "ולאדם שלא הותר לו הבשר כלל, נתן במקומו שלא יאכל מן עץ הדעת". אם כן, לאדם הראשון אכן נתנו שבע מצוות אלא שאיסור האכילה מעץ הדעת מקביל לאיסור אכילת אבר מן החי עליו נצטוו בני נח. [גבורות ה' פרק סו] [הערת הרב אביגדור שילה, 'המהר"ל המבואר קול חי'].

מהי משמעות הקבלה זו? שתיהן מבטאות את תכונת הלהיטות אחר האכילה, המשמשת כשורש לכל היצרים והתאוות: "אבל החמדה הוא שחומד דבר חסר לו ולא שיהיה חומד לדבר מיוחד רק שהוא חומד שהוא בעל תאוה" [גבורות ה' שם]. עוד לפני שמתעוררת באדם תאוה מסוימת, כבר קיים בו צורך להיות תאב. צורך זה הוא החמדה היסודית ביותר. בכדי להתגבר על נטייה יסודית זו שלא תפיל את האדם ברשתו של היצר, ועל מנת לרומם את האדם לשליטה מלאה בכל כוחותיו, נתן הקב"ה לאדם הראשון את איסור האכילה מעץ הדעת ולבני נח את איסור אכילת אבר מן החי.

שאלות לדין

למה לאומות העולם יש רק שבע מצוות בני נח שהן מצוות לא תעשה, ולא מצוות עשה? פעמים רבות המהר"ל מדגיש את הסדר שקיים בעולם ובאדם. מה דבר זה מלמד אותנו על עצמנו?

לעילוי נשמת שמחה בת משה ז"ל

אמנם, מה שאמר: לא נתנה תורה רק לצרף הגריות, אין הפרוש כי המצוות הם מצרפים האדם, במה שיצריך האדם עצמו במדות הטובות וההגונות, שצדקה יקשה, כמו שכתבנו למעלה, כי דבר זה היה הגון במצוות אשר נדע טעמים, אבל במצוות שנעלם מאתנו טעם שלהם, לא נוכל לומר כן. אבל המצוות בעצמם מצרפים נפש האדם, להשיב אותה אל ה'.

ולכך סדר השם יתברך מצוות לא תעשה, כי על ידי סדר הזה האדם אינו יוצא מן הסדר כלל. ולהורות, כי מצוות לא תעשה נותנים לאדם סדר, שלא יצא מן הראוי, נתן לאדם מיד' ז' מצוות, כלם מצוות לא תעשה, כמו שבארנו ענין אלו שבע מצוות בחבור גבורות ה' ענין שם. וזה כי כבר אמרנו שהאדם יש לו סדר בעצמו³. וכל אשר הוא מסדר, היציאה מן הסדר שלו הוא בו' פנים. כמו שתאמר, הנקודה הזאת המיוחדת במקום זה, יש לה יציאה שיוצאת מן היחוד והסדר שלה לימין, או לשמאל, או לפנים, או לאחור, או למעלה, או למטה. ואלו דברים הם מה שיש לה נטיה מן היחוד והסדר שלה. אבל הבטול לגמרי, הוא דבר זולת זה, והוא ענין שביעי. נמצא שהדבר יש לו יציאה בשבעה דברים. ואם כי זה שיש ברחקים הגשמיים, שיש אל הגשם ששה צדדים אלו אשר אמרנו, אבל בדברים הנבדלים לא שיש כל זה, מכל מקום, תמצא גם כן ימין ושמאל בדבר שאינו גשמי, כמו שכתוב (דברים יג, יא): לא תסור מפל הדברים אשר יורו ימין ושמאל. הרי תמצא ימין ושמאל אף שלא בדבר הגשמי. רק הוא נאמר בבחינת הדבר המיוחד והמסדר, שלא יהיה יציאה לו מן היחוד והסדר. וכמו כן שיש לומר בכל הששה צדדיו, עד שיהיה נשאר בסדר וב'יחוד שלו, ואין לו יציאה בשום בחינה מן היחוד והסדר לשום צד, על ידי אלו ז' מצוות בני נח, שהם לא תעשה. כי פעם יוצא בדבר זה מן יחודו, ופעם בהפכו, ופעם הוא בטול אליו לגמרי. ומי שהוא מבין, יבין באלו ז' מצוות אשר הם שומרים ומעמידים את האדם על יחודו, ועל סדר שלו, כמו שהתבאר בחבור גבורות השם. כי יחודו וסדר שלו עומד על ידי שבעה, כי אי אפשר בפחות, לכך היו לו ז' מצוות מעמידים אותו על יחוד שיש לו.

מאמר חכמים: לא ניתנו המצוות אלא כדי לצרף בהן את הבריות, אינו יכול להתפרש שהמצוות מזככות את האדם בכך שהן מקנות לו מידות טובות, כי כאמור אפשר היה לומר כן במצוות שאנו יודעים טעמן, אך במצוות שאין לנו יודעים טעמן, איך נוכל לומר שהן מקנות לנו מידות טובות? הפירוש הנכון לדברי חז"ל הוא שהמצוות מביאות את נפש האדם לחיבור⁴ [לפי המהר"ל כאן לצרף פירושו לחבר] עם הבורא.

מכיוון שהמצוות מחברות בין האדם לקב"ה, נתן הקב"ה תחילה מצוות לא תעשה. כי על ידי מצוות אלו נשמר האדם² שלא יסור מהרצון האלוקי. העובדה שאדם הראשון מיד לאחר בריאתו נצטווה בשבע מצוות, כולן מצוות לא תעשה, היא הוכחה ומסר שמצוות לא תעשה שומרות את האדם בתוך המסגרת של הרצון האלוקי. ענין שבע מצוות שניתנו לאדם הראשון נחבארו בספר גבורות ה' פרק ס"ו עיין שם. כבר בארנו למעלה בפרק ד',³ כי מטרת האדם היא לקיים את הרצון האלוקי. האדם עשוי לצאת ממסגרת הרצון האלוקי בששה פנים. אם נדגים ענין זה נאמר שיטנה נקודה הנמצאת במקום מסוים שהוא מקומה. היא יכולה לצאת ממקומה בשש אפשרויות: לימין או לשמאל, לפנים או לאחור, למעלה או למטה. אלו הן שש האפשרויות לצאת מהמסגרת הראויה. אבל ישנה אפשרות נוספת שהנקודה לא תהיה במקומה והיא ההעלמות המוחלטת של הנקודה. אפשרות זו היא האפשרות השביעית. נמצאנו למדים כי אי שמירת המסגרת תתכן בשבע אפשרויות. אמנם הדוגמה שהבאנו שייכת למושגים מעולם החומר,⁴ ואילו ביחס למצוות אנו עוסקים במושגים רוחניים, בכל זאת, אנו משתמשים במושגים דומים גם בדברים שאינם גשמיים, כמו שמצאנו בכתוב ביחס למצוות: לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, הרי שימין ושמאל נאמר גם בהקשר לדברים שאינם חומריים. הביטוי ימין ושמאל בא לומר שיש דברים שהם שורת הדין על פיהם צריך להתנהג האדם, ויש אפשרות לאדם שלא ללכת לפי שורת הדין אלא לסטות מדרך זו. סטייה זו יכולה להיות באופנים שונים, הן בסטייה מן הדרך והן בביטול גמור. מצוות לא תעשה, שנתנה לבני נח, מטרתן שתישמר התכנית האלוקית כפי שרצה הקב"ה בבריאתו של העולם. הנבון מבין כי שבע מצוות אלו שומרות את האדם, כדי שימלא את התפקיד שלשמו נוצר. ודווקא שבע מצוות ולא פחות, כמו שהתבאר בגבורות ה'.

[אבל - אלא (הפירוש הנכון הוא)].

המצוות מדבקות את האדם בבורא

לאומות העולם ז' מצוות ל"ח שמטרתן לשמור את האדם שלא יפגע ביחודו